

Губарєв С. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету технологій та дизайну

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

FORMATION THE LEGAL REGULATION MECHANISM OF PUBLIC RELATIONS IN BUSINESS

У статті розкрито складові елементи механізму правового забезпечення суспільних відносин у підприємстві, що сприятиме розробленню нових напрямів бізнесу, формуванню та реалізації ефективної стратегії розвитку підприємств та підприємницької діяльності. Деталізовано механізм правового забезпечення суспільних відносин у підприємстві за такими напрямками: складові елементи механізму, реалізація механізму, результат дії механізму.

Ключові слова: підприємство, нормативно-правове забезпечення, механізм нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності.

В статье раскрыты составляющие механизма правового обеспечения общественных отношений в предпринимательстве, что будет способствовать разработке новых направлений бизнеса, формированию и реализации эффективной стратегии развития предприятий и предпринимательской деятельности. Детализирован механизм правового обеспечения общественных отношений в предпринимательстве по таким направлениям: составляющие механизма, реализация механизма, результат действия механизма.

Ключевые слова: предпринимательство, нормативно-правовое обеспечение, механизм нормативно-правового обеспечения предпринимательской деятельности.

The article is devoted to components of the mechanism of legal support in the public relations business, which will contribute to the development of new business lines, forming and implementing an effective strategy for the development of enterprises and entrepreneurship. It is detailed legal mechanism to ensure public relations in business in the following areas: elements of the mechanism; implementation mechanism; the result of the mechanism.

Key words: business, regulatory support, mechanism of legal support business activities.

Вступ. Зміни в суспільних та соціально-економічних процесах, глобалізаційні перетворення зумовлюють необхідність дотримання інноваційного характеру розвитку національної економіки, структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення. Модель інноваційного розвитку економічних систем країн ЄС прийнята за базову, тому необхідно розвивати як організаційно-економічний, так і правовий механізми забезпечення інноваційної діяльності. Інноваційний розвиток досягається шляхом використання знань, технологій, науково-технічних розробок та їх комерціалізації з метою досягнення соціально-економічного ефекту.

Постановка завдання. Правове забезпечення інноваційної діяльності в підприємницькій діяльності, що сприяє активізації процесів у сфері інновацій, забезпечує конкурентоспроможність та сталий розвиток підприємництва та економіки загалом.

Питання механізму правового регулювання суспільних відносин у сучасній теорії права досліджено такими вченими, як-от: С. Алексєєв, А. Бобилєв, С. Бобровник, Ю. Кривецький, А. Олійник, В. Развадовський, О. Фалатюк [1–6]. Управління в підприємницькій діяльності досліджують О. Амоша, Ю. Бажал, В. Гейць, Б. Гриньова, Ф. Хміль [7–9].

Науковий інтерес становить інтеграція правового та економічного (управлінського) аспектів теоретико-методичного забезпечення механізму регулювання підприємницької діяльності.

Мета дослідження полягає у вирішенні ряду теоретичних завдань:

- проаналізувати сутність та взаємозв'язок понять «правове регулювання» та «механізм правового регулювання»;
- дослідити місце та роль механізму нормативно-правового регулювання у системі правового регулювання;
- визначити складові елементи механізму правового регулювання підприємницької діяльності;
- розкрити структуру адміністративних правовідносин у сфері підприємницької діяльності;
- проаналізувати структурні показники діяльності суб'єктів господарювання.

Результати дослідження. Вивчення теоретико-методичних аспектів формування механізму правового регулювання суспільних відносин у підприємстві потребує послідовного аналізу категорій «механізм», «правове регулювання», «механізм правового регулювання», «підприємництво», «нормативно-правова база підприємницької діяльності».

Використання терміну «механізм» (грец. *mechane* – знаряддя), зважаючи на традиційно технічне значення цього слова, означає послідовність станів, процесів, що визначають собою певну дію, процес, явище, вид діяльності [7].

Ф. Хміль трактує механізм у підприємстві, менеджменті як «систему, яка утворюється із взаємопов'язаних ланок (підсистем), що об'єднують

множину різних елементів і блоків, забезпечуючи у процесі їх взаємодії функціонування всіх підсистем організації» [7, с. 203].

С. Алексєєв визначає термін «механізм правового регулювання» як «здійснюваний за допомогою правових засобів (юридичних норм, індивідуальних приписів, правовідносин) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини» [1, с. 226; 5, с. 124].

Отже, порівняльний аналіз філософського, економічного та правового підходів до розуміння терміну «механізм» свідчить про сутнісне його наповнення у сенсі процесу, взаємодії, руху.

Категорія «механізм правового регулювання» виникла в межах загальної теорії права з метою відображення руху, функціонування правової форми [5, с. 125].

Аналіз спеціальної юридичної літератури дав змогу виділити два напрями у визначенні місця механізму правового регулювання в системі правового регулювання: 1) ототожнення механізму правового регулювання із правовим регулюванням суспільних відносин (В. Лазарєв, С. Липень, В. Ткаченко); 2) пріоритетність системи правового регулювання загалом, порівняно з механізмом правового регулювання, який розглядається як її складова частина.

В. Развадовський, О. Фалатюк зазначають, що правове регулювання як наукове поняття «очолює специфічний понятійний ряд: «механізм правового регулювання», «правові способи», «правовий режим» [4, с. 22–23; 5, с. 124].

Правове регулювання являє собою динамічний процес дії права на суспільні відносини, а його механізм виступає як система правових засобів, що забезпечують дієвість та ефективність цього процесу [2, с. 75].

Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин розглядається як категорія, що виражає «процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, які регулюються нормами цієї галузі права. <...> Правові норми, які використовуються в адміністративному праві, самі по собі є статичними, а в рух приводяться саме за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання» [5, с. 126].

Т. Коломоець механізм адміністративно-правового регулювання розуміє як «сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права» [6, с. 23].

На нашу думку, механізм правового регулювання доцільно розуміти як нормативно-організовану та комплексно упорядковану сукупність предмета, методів та процесу правового регулювання, що охоплює взаємоузгоджені стадії, як-от: правотворчість, право виконання та правозастосування, спрямованих на результативне втілення у суспільство правових норм, впорядкування суспільних відносин шляхом реалізації адекватних правових засобів (норм права, правовідносин, актів застосування, актів тлумачення норм права).

Побудова механізму правового регулювання потребує деталізації та аналізу відповідних складових елементів Правові засоби як частина механізму

правового регулювання складаються з норми права, нормативно-правових актів, юридичних фактів, правовідносин, актів застосування, актів тлумачення [2, с. 75].

Відповідно до загальної теорії права, під час формування механізму доцільно виділяти такі стадії правового регулювання: 1) правотворчість, 2) право виконання; 3) правозастосування.

Механізм правового регулювання (далі – МПР) характеризується системними властивостями, як-от: динамічність, відкритість, гетерогенність, штучність, релятивність. У процесі застосування МПР у підприємстві доцільно враховувати такі принципи менеджменту: цілеспрямованість, динамічна рівновага, результативність, ефективність [7].

Реалізація механізму правового регулювання передбачає взаємодію суб'єкта права та предмета права шляхом реалізації правових норм на основі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [3; 6].

Реалізація механізму правового регулювання передбачає правовий вплив із використанням правових та неправових засобів. У процесі дії механізму реалізується фактична поведінка суб'єктів права, суспільні взаємозв'язки та правовідносини.

А. Олійник визначає правовідносини як «врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що забезпечуються державою» [3, с. 138].

Суб'єктами правовідносин вважають тих учасників, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Суб'єктів правовідносин поділяють на фізичних та юридичних осіб, державні та громадські організації, різні спільноти (трудова колектив, населення відповідного регіону), громадянське суспільство. Суб'єкти правовідносин мають володіти правосуб'єктністю, тобто здатністю бути носіями прав і обов'язків, здійснювати їх від свого імені та нести юридичну відповідальність за свої дії [3, с. 138].

Об'єкти правовідносин – це ті реальні соціальні блага, які задовольняють інтереси й потреби людей і з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються суб'єктивні права та юридичні обов'язки [3, с. 139]. Об'єкти правовідносин поділяються на матеріальні блага, духовні блага, дії суб'єктів правовідносин, результат дії суб'єктів правовідносин.

Суспільні відносини, що становлять предмет правового (адміністративно-правового) регулювання підприємницької діяльності, проявляються шляхом розподілу та реалізації певних державно-владних повноважень у внутрішньому та зовнішньому середовищі [3; 5; 6].

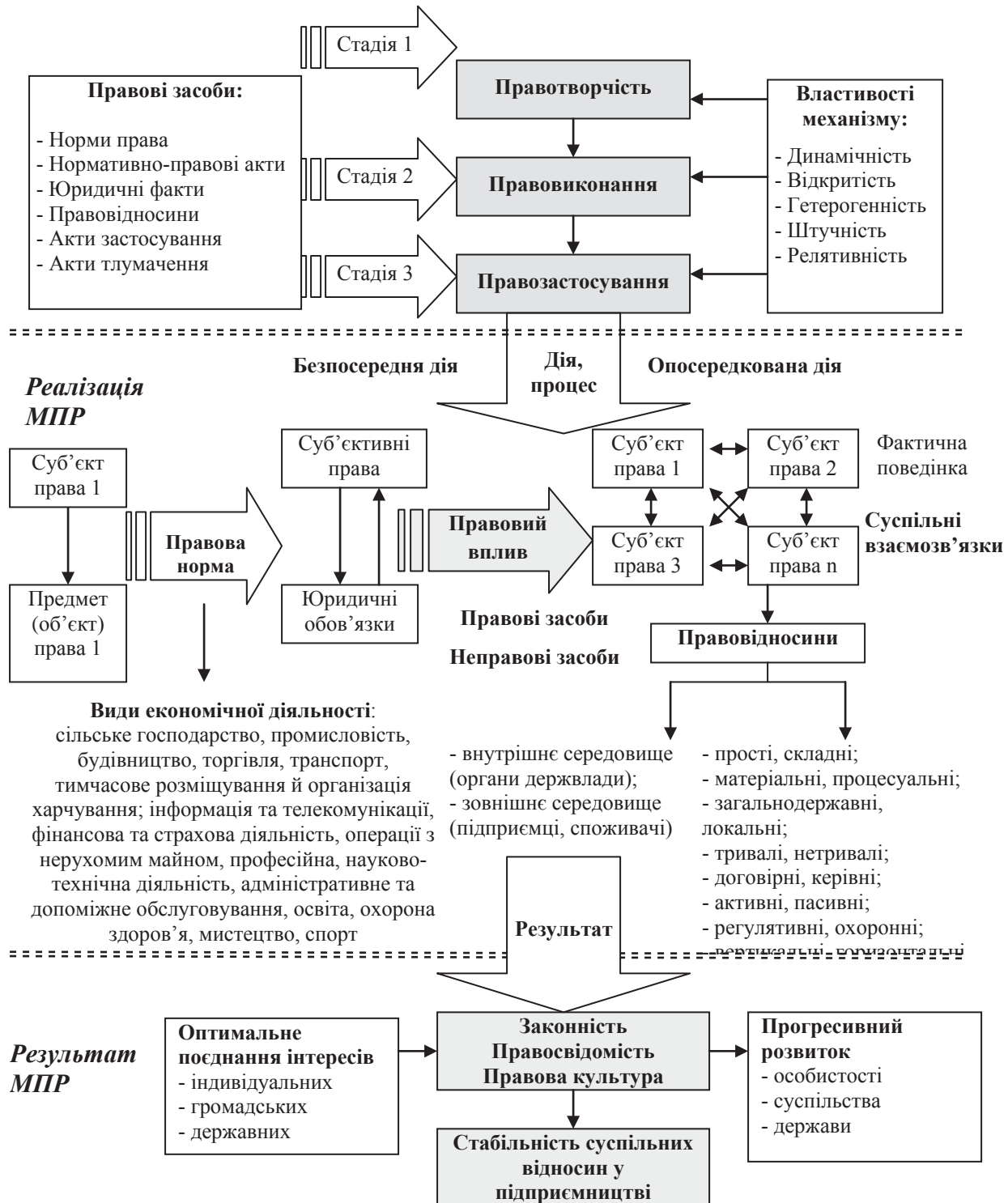
Внутрішнє середовище правового регулювання суспільних відносин формується такими суб'єктами, що здійснюють регулюючу дію (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування).

Суб'єктом нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності є система спеціальних органів державної влади, що взаємодіють між собою.

Зовнішнє середовище правового регулювання суспільних відносин формують:

- суб'єкти господарювання, підприємці (юридичні, фізичні особи), що здійснюють певні види економічної діяльності і можуть прямо чи опосередковано брати участь у підприємницькій діяльності;
- споживачі (юридичні, фізичні особи), що споживають продукцію та послуги як результат функціонування тих чи інших підприємств за певними

видами економічної діяльності (сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, тимчасове розміщування й організація харчування, інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у

Мал. Механізм правового регулювання (МНР) суспільних відносин у підприємстві

сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтво, спорт, розваги та відпочинки, надання інших видів послуг [10].

Протягом 2012–2015 рр. спостерігається збільшення кількості суб'єктів господарювання з 1 600,3 тис. до 1 974,4 тис., що є позитивним явищем, яке свідчить про активізацію конкуренції на ринку. Водночас виявлено ряд суперечливих тенденцій, зокрема в структурному аспекті. Найбільша частка за кількістю суб'єктів господарювання припадає на фізичних осіб-підприємців – близько 80%, частка зайнятих працівників становить лише 22–27%, а обсяг реалізованої продукції – близько 7% [10, с. 444, 446].

Адміністративні правовідносини у сфері підприємництва доцільно структурувати за такими ознаками [3, с. 129; 5, с. 127]:

- кількість суб'єктів (прості, складні);
- зміст (матеріальні, процесуальні);
- дія у просторі (держава, регіон, адміністративно-територіальна одиниця, підприємство);
- дія в часі (тривалі, нетривалі);
- метод правового регулювання (договірні, керівні);
- зміст поведінки зобов'язаної сторони (пасивні, активні);
- елемент норм права, що регулює правовідносини (регулятивні, охоронні);
- характер юридичних зв'язків між сторонами правовідносин (вертикальні, горизонтальні).

Систему нормативно-правового регулювання відносин у сфері підприємництва становить сукупність законів та підзаконних нормативних актів, які створюють правове поле для їх належної реалізації. До нормативно-правових актів, які регулюють сферу суспільних відносин, належать такі складові елементи: Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, одноосібні та суспільні нормативно-правові акти суб'єктів управління за видами економічної діяльності, відомчі нормативно-правові акти суб'єктів, пов'язаних зі здійсненням організаційно-розпорядчої діяльності у підприємстві [5; 6].

Призначення механізму правового регулювання підприємницької діяльності полягає у захисті прав підприємців та споживачів шляхом дотримання чинного законодавства, а у разі його порушення – притягнення до правової відповідальності шляхом винесення постанов та відповідних рішень судовими органами. Проаналізуємо кількість розгляну-

тих справ за адміністративними правопорушеннями, за якими винесено постанови (рішення) за 2015 р. [11, с. 8–30]:

- охорона праці і здоров'я населення (стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), глава 5) – 8 402;
- адміністративні правопорушення, що посягають на власність (стаття КУпАП, глава 6) – 7 754;
- адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини (стаття КУпАП, глава 7) – 65 425;
- адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів (стаття КУпАП, глава 8) – 9 119;
- адміністративні правопорушення у сільському господарстві, порушення ветеринарно-санітарних правил (стаття КУпАП, глава 9) – 17 805;
- адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку (стаття КУпАП, глава 10) – 733 897;
- адміністративні правопорушення у галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою (стаття КУпАП, глава 11) – 39 160;
- адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, фінансів і підприємницької діяльності (стаття КУпАП, глава 12) – 164 001;
- адміністративні правопорушення у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації (стаття КУпАП, глава 13) – 251;
- адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (стаття КУпАП, глава 13А) – 2 220.

Висновки. Механізм правової поведінки містить правові норми, що регулюють поведінку людини; юридичні факти, з якими закон пов'язує настання юридичних наслідків, виникнення, зміну або припинення правовідносин; правовідносини, які проявляються у взаємозв'язку суб'єктів права та юридичних обов'язків; актів здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Функціонування механізму правового регулювання суспільних відносин у підприємстві передбачає використання таких універсальних засобів правової поведінки, як: законність, правосвідомість та правова культура [3, с. 149].

Результатом дії механізму на рівнях особистості, суспільства, держави є оптимальне поєднання інтересів, стабільність суспільних відносин та прогресивний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проблемы теории государства и права : [учебник] / под ред. С.С. Алексеева. – М. : Юрид. лит., 1987. – 448 с.
2. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 74–79.
3. Олійник А.Ю. Основи історії і теорії держави і права : [навчальний посібник] / А.Ю. Олійник. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 200 с.
4. Развадовський В.Й. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у транспортній сфері України : [монографія] / В.Й. Развадовський. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – 284 с.

5. Фалатюк О.С. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму регулювання відносин у сфері перевезення вантажів автомобільним транспортом // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 7. – С. 124–128.
6. Адміністративне судочинство України: [підручник] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2008. – 216 с.
7. Хміль Ф.І. Основи менеджменту : [підручник] / Ф.І. Хміль. – 2-ге видання, виправлене, доповнене. – К. «Академвидав». – 2007. – 575 с.
8. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення / [О.І. Амоша та ін.]; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк : [б. в.], 2007. – 328 с.
9. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку : [монографія] / В.М. Геєць ; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К. : [б. в.], 2009. – 863 с.
10. Статистичний щорічник України за 2015 р. / за ред. І.М. Жук, Відповідальний за випуск: О.А. Вишневська. Державна служба статистики України. – К., 2016. – 575 с.
11. Адміністративні правопорушення в Україні у 2015 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О.О. Кармазіна. Державна служба статистики України. – К., 2016. – 204 с.